

**grenzeloos**  
de wereld begrijpen om de wereld te veranderen

# Wat is ecoSocialisme?

**D**ANIEL TANURO

Grenzeloos geschrift, een uitgave van Grenzeloos

## Wat is ecosocialisme?

De tekst van deze brochure verscheen oorspronkelijk in 'La Gauche' het blad van de Ligue Communiste Revolutionnaire, de Franstalige zusterorganisatie van de SAP in België. De vertaling is van Marijke Colle, de inleiding van Willem Bos. De met letters aangegeven voetnoten zijn van de redactie

---

**Daniel Tanuro** is landbouwkundig ingenieur, milieu activist en lid van de leiding van de Franstalige zusterorganisatie van de SAP in België. In 2010 publiceerde hij 'L'impossible capitalisme vert' (Het onmogelijke groene kapitalisme). Binnenkort verschijnt daarvan een geactualiseerde Engelse vertaling bij Resistance Books. Daarnaast schrijft hij regelmatig over ecologie en economie in verschillende bladen. Grenzeloos publiceert regelmatig vertalingen van artikelen van zijn hand.

---

Dit is een uitgave van Grenzeloos  
[www.grenzeloos.org](http://www.grenzeloos.org)

Deze brochure is te bestellen door €4.- over te maken op rekening 5571638 t.n.v Grenzeloos o.v.v. brochure ecosocialisme. Geef duidelijk aan op welk adres u de brochure wenst te ontvangen. Wilt u meerdere exemplaren bestellen neem dan even contact met ons op via [redactie@grenzeloos.org](mailto:redactie@grenzeloos.org).

Prijs: € 2,50

# Wat is ecosocialisme?

## Vooraf

Grenzeloos en de SAP alsmede de Vierde Internationale waar de SAP bij is aangesloten omschrijven zichzelf als ecosocialistisch. Maar wat is dat ecosocialisme? In Nederland is dat begrip nauwelijks bekend. Daarom willen we in deze brochure duidelijk maken wat we daar onder verstaan, waarin ecosocialisme verschilt van andere politieke opvattingen en wat de gevolgen zijn van een ecosocialistische benadering.

In deze inleiding geven we eerst een algemene omschrijving van het begrip ecosocialisme. Daarna kijken we waarin een ecosocialistische benadering verschilt van andere benaderingen en tot slot kijken we wat de consequenties hiervan zijn in de praktijk.

De kern van deze brochure wordt gevormd door een tekst van Daniel Tanuro met de titel “De ontwikkelingsfasen van de kapitalistische ecologische crisis”. Hierin behandelt hij de relatie tussen kapitalisme en ecologie in een historische context. Deze tekst is een uitstekend voorbeeld van een ecosocialistische analyse, waarin ook de verschillen met andere stromingen duidelijk aan de orde komen. Tot slot geven we aan het einde van deze brochure een overzicht van andere (Nederlandstalige) ecosocialistische literatuur.

## **Inleiding**

Ecosocialisme is een internationale politieke stroming die strijdt tegen de ecologische rampen die zich op dit moment op onze planeet voltrekken en die ons in de toekomst bedreigen. Ecosocialisten gaan er daarbij van uit dat die ecologische rampen nauw samenhangen met het functioneren van het kapitalisme en dat het behoud van een gezond milieu op onze planeet onverenigbaar is met de kapitalistische logica.

Ecologische rampen ontstaan door het verstoren van ecologisch evenwicht. Zo is de klimaatcrisis het gevolg van het feit dat er veel meer broeikasgassen - met name kooldioxide CO<sub>2</sub> - wordt uitgestoten dan er in de natuurlijke CO<sub>2</sub> kringloop door verschillende ecosystemen wordt opgenomen. Dat steeds maar verder groeiende 'overschot' aan broeikasgassen leidt door het vasthouden van op de aarde weerkaatsende zonnestraling tot opwarming van de aarde. Door verschillende terugkoppelingsmechanismen, zoals het vrijkomen van het sterke broeikasgas methaan bij het smelten van de permafrost van de toendra's in Siberië en Canada en de afname van het sterk zonlicht reflecterende landijs, is het proces van opwarming van de aarde een zichzelf versterkend proces met rampzalige gevolgen.

De klimaatcrisis is niet de enige crisis als gevolg van de verstoring van ecologisch evenwicht. Ook op vele andere terreinen zijn de natuurlijke kringlopen van de stofwisseling op aarde verbroken met op termijn zeer ernstige gevolgen. Dat geldt bijvoorbeeld bij het voor ieder leven essentiële fosfor dat in de landbouw aan de grond wordt onttrokken en daar bij de grootschalige, op de voedselvoorziening van steden en export gerichte landbouw niet meer terugkeert en aangevuld wordt met kunstmest, waarvan de fosfaten vervolgens al dan niet via het menselijke lichaam weer in het milieu terecht komen.

Een dergelijke doorbreking van de natuurlijke kringloop zien we ook bij zoet water dat in vele delen van de wereld in veel sneller tempo aan de bodem wordt onttrokken dan het op natuurlijke wijze wordt aangevuld. En zo geldt dat ook voor allerlei andere stoffen.

In deze brochure ligt - evenals in de meeste ecosocialistische geschriften - de nadruk op de klimaatproblematiek, omdat dat de meest dreigende, omvattende en acute milieu crisis is.

### **Menselijke activiteit**

De opwarming van het mondiale klimaat is het gevolg van menselijke activiteit, zo constateerde het internationale klimaat panel van de VN, het IIPC - met nog grotere stelligheid dan daarvoor - in haar vijfde rapportage. Maar het is niet de menselijke activiteit op zich, of de aanwezigheid van de menselijke soort op aarde die leidt tot

het verstoren van het evenwicht tussen de uitstoot en de opname van broeikasgassen.

De menselijke soort is al zo'n 200.000 jaar op aarde en van die twee duizend eeuwen is er pas in de laatste twee eeuwen - sinds de industriële revolutie aan het eind van de achttiende eeuw - sprake van een (steeds snellere stijging) van de uitstoot van broeikasgassen. De uitspraak dat de opwarming van de atmosfeer het gevolg is van menselijk handelen, moet dus op zijn minst gepreciseerd worden door de toevoeging het menselijk handelen 'in een geïndustrialiseerde samenleving'.

Ecosocialisten gaan nog een stap verder en stellen dat de toename van de uitstoot van broeikasgassen het gevolg is van de industrialisering zoals die onder kapitalistische verhoudingen plaats vond en nog steeds plaats vindt. En meer in het algemeen door de wijze waarop de productie en consumptie onder het kapitalisme plaats vinden. Met andere woorden zij gaan er van uit dat er ook een moderne maatschappij met industriële productie mogelijk is, waarbij de ecologische evenwichten bewaard en bewaakt worden.

Als industrialisering op zich de oorzaak van de verstoring van het ecologisch evenwicht was, dan stond de mensheid voor een duivels dilemma: ze wordt of geconfronteerd met steeds grotere verstoringen van het ecologische evenwicht, dus met een groeiende klimaat crisis en vele andere ecologische crises, of ze moet terugkeren naar een pre-industrieel bestaan. Lange tijd werd dat beeld ons door velen ook voor gehouden. Een consequent bestrijden van de ecologische crisis was niet mogelijk want dat bracht de economie in gevaar. Er moest steeds gekozen worden tussen milieu en economie. In het beste geval kon er sprake zijn van een moeizaam compromis tussen die twee. In de economie moest eerst het geld verdiend worden waaruit milieumaatregelen betaald konden worden hielden de neoliberale boekhouders ons voor.

Inmiddels valt de klimaatcrisis niet meer te ontkennen en verliest die opstelling steeds meer van zijn aantrekkelijkheid. In plaats daarvan zijn de pleidooien voor marktwerking als oplossing van milieuproblemen gekomen. Bedrijven lopen zich het vuur uit de sloffen om zich als milieuvriendelijk te profileren, en ook een groot deel van de milieubeweging pleit voor marktwerking als oplossing. Deze pleidooien die neer komen op een vorm van groen kapitalisme gaan voorbij aan de wezenlijke kenmerken van het kapitalisme.

### **Kapitalistische productie**

De kapitalistische productiewijze kenmerkt zich door de scheiding van producenten en productiemiddelen. De productiemiddelen (fabrieken, machines, kantoren en dergelijke) zijn in handen van kapitaalsbezitters, de meerderheid van de producenten bezit geen eigen productiemiddelen maar werkt met de productiemiddelen van anderen door zijn arbeidskracht te verkopen.

Kapitaalbezitters (zowel individuen als bedrijven, pensioenfondsen, verzekeringsmaatschappijen enzovoort) investeren hun kapitaal met de bedoeling dat te vermeerderen. Ze zijn daarom steeds op zoek naar een zo groot mogelijk rendement.

Zoals Karl Marx al opmerkte zijn er twee bronnen van rijkdom. De menselijke arbeid en de natuur. Het kapitaal wendt beide aan om zichzelf te vermeerderen. Verschillende kapitalen zijn daarbij voortdurend in onderlinge strijd gewikkeld. Wie minder dan het (in de bedrijfstak) gemiddelde rendement haalt loopt de kans door de concurrentie verzwolgen te worden. Alleen door voldoende winst te behalen en voldoende kapitaal te verzamelen kan een bedrijf het volhouden.

Het streven naar winst is dus de centrale doelstelling van ondernemingen in het kapitalisme. Niet omdat de eigenaars/kapitaalbezitters per se van nature meedogenloze geldwolven zijn, maar omdat, als zij zich niet als geldwolf opstellen, ze door de concurrentie van hun collega's ten onder gaan. Uitbuiting van de arbeidersklasse en plundering van de natuur vormen dus het wezen van de kapitalistische productie. Daar wordt alleen een grens aan gesteld als er een prijskaartje aan hangt. Als de arbeiders door organisatie, actie, of (in tijden van geringe werkloosheid) door vertrek naar andere bedrijven, ondernemers dwingen meer te betalen voor hun arbeidskracht, gaat de prijs daarvan omhoog. Alleen als de prijs van het plunderen van de natuur en natuurlijke hulpbronnen of het dumpen van afval door acties (van omwonenden, consumenten, of wie dan ook), overheidsmaatregelen, of andere externe factoren omhoog wordt gedreven wordt die ook betaald. En direct gaat het betreffende kapitaal op zoek naar andere mogelijkheden om de kostprijs te drukken, de productie te verplaatsen naar gebieden met lagere lonen en slechtere (naleving van) milieuregels.

Het kapitaal heeft er belang bij om behalve de arbeidskracht ook de natuurlijke hulpbronnen (grondstoffen, energiedragers enzovoorts) zo goedkoop mogelijk te verwerven en de natuur tegen zo gering mogelijke kosten als afvalbak te gebruiken. Privatisering, dat wil zeggen het in privé handen brengen van zaken die daarvoor gemeenschappelijk bezit waren is daarbij een belangrijk aspect. Door het in privé handen brengen van grond, bossen, natuurlijke bodemschatten en dergelijke krijgen de bezitters daarvan de exclusieve mogelijkheid om de waarde daarvan ten gelde te maken en verliest de gemeenschap zijn zeggenschap er over.

### **Overbevolking**

Door sommigen wordt de overbevolking als één of zelfs de belangrijkste oorzaak van de milieucrisis gezien. Het remmen van de groei van de wereldbevolking of zelfs het terugdringen daarvan wordt dan als een belangrijk element van de oplossing gezien. Nu zal niemand ontkennen dat de snelle groei van het aantal mensen op aarde een probleem vormt. In 1804 waren er één miljard mensen op de wereld, in 1927 waren dat twee miljard, eind jaren 50 werd de drie miljard bereikt

en in 2011 stond de teller op 7 miljard. Bij een voortzetting van de huidige groei vindt er iedere 50 jaar een verdubbeling van het aantal plaats en zullen er in 2050 12 miljard mensen zijn.

Toch kunnen we niet zeggen dat de groei de wereldbevolking de bepalende factor is in de milieucrisis, laat staan dat de oplossing gelegen kan zijn in het verminderen daarvan. De milieubelasting, zoals bijvoorbeeld uitgerukt in de ecologische voetafdruk, of de uitstoot aan broeikasgassen is zeer ongelijk verdeeld over de wereldbevolking. In de VS wordt gemiddeld per hoofd van de bevolking 20 ton CO<sub>2</sub> uitgestoten terwijl dat in de meeste Afrikaanse landen op minder dan één ton per persoon ligt. De uitstoot in Europa ligt daar ongeveer tussen in. Gekeken naar individuen zijn de verschillen natuurlijk nog veel groter. Als het gaat om de milieubelasting is dus cynisch genoeg bevolkingsgroei onder armen in bijvoorbeeld Afrika, een minder groot probleem dan onder rijken. Toch hebben degenen die het over geboorte beperking hebben het juist altijd over de eerste groep.

Er bestaat een duidelijk verband tussen sociaal economische ontwikkeling en het kindertal. Hoe hoger de sociaal economische ontwikkeling, hoe lager het kindertal. Hoe beter de sociaal economische zekerheid hoe minder reden mensen hebben om veel kinderen te wensen om op hun oude dag voor hen te zorgen. Ook de verbetering van medische voorzieningen en het daardoor afnemen van het risico op vroegtijdige sterfte van de kinderen doet de wens naar een groot gezin afnemen. Tot slot is natuurlijk de beschikbaarheid van voorbehoedsmiddelen en het recht van zelfbeschikking van de vrouw een bepalende factor voor de afname van het kinderaantal. Versterking van de positie van vrouwen en verbetering van de sociaal economische situatie vormen dus de sleutel tot een afname van de groei van de wereld bevolking.

### **Klassenneutraal**

Door velen wordt de milieuproblematiek gezien als iets dat boven klassentegenstellingen staat. 'De rijken zijn uiteindelijk ook de dupe van de klimaatverandering en de luchtverontreiniging houdt niet op bij het begin van een villawijk, is dan de redenering. Velen trekken daar de conclusie uit dat ook de rijken en machtigen der aarde overtuigd kunnen en moeten worden van de problematiek en er toe gebracht kunnen worden om mee te werken aan de oplossing daarvan.

Wie die redenering aanhangt gaat aan twee zaken voorbij. In de eerste plaats aan de realiteit. De slachtoffers van de milieucrisis: van droogte, overstromingen, verontreiniging, zijn vrijwel zonder uitzondering de armen op deze aarde. Bij de orkaan Katrina in New Orleans konden de rijken zich tijdig in veiligheid brengen, de slachtoffers vielen onder de armen. En in de rest van de wereld is het niet anders.

Maar er is nog een andere veel fundamentele reden waarom een redenering als 'we zitten allemaal, rijk of arm, arbeider of kapitalist in hetzelfde schuitje en moeten de problemen samen oplossen' niet opgaat. Kapitaalbezitters zijn er niet

per se op uit om het milieu te verpesten, natuurlijke hulpbronnen uit te putten en zo veel mogelijk vuil te lozen. Ze zijn er op uit om zo veel mogelijk kapitaal te vergaren en in de concurrentie het hoofd boven water te houden. Dat lukt ze alleen door op een zo 'efficiënt' mogelijke manier gebruik te maken van de twee bronnen van rijkdom, de arbeid en de natuur.

Kapitalistische productie is per definitie niet duurzaam, want kapitalistische productie is gericht op het maken van winst en dat doe je door grootschalig, zo goedkoop mogelijk zo veel mogelijk te produceren en dan geen goederen die eeuwig mee gaan, maar goederen die aan mode onderhevig zijn en snel verouderen of kapot gaan, zodat er snel weer nieuwe gekocht worden. De hele consumptiemaatschappij of wegwerpmaatschappij komt niet voort uit een natuurlijke behoefte van mensen om steeds iets anders en iets nieuws te consumeren, maar uit het winststreven van bedrijven die een steeds groter deel van hun budget uitgeven aan het creëren van behoeften door reclame en de lancering van steeds weer 'vernieuwde' producten die steeds korter mee gaan.

### **Techniek en infrastructuur**

De afgelopen eeuwen is de maatschappij in hoge mate gevormd en bepaald door de kapitalistische productiewijze. Dat geldt voor de infrastructuur, de wetenschap, de techniek, de cultuur enzovoort. De maatschappij is in hoge mate ingericht op het faciliteren van het winststreven van bedrijven. Als mensen die in die maatschappij leven zijn we ons hier nauwelijks van bewust. We worden dagelijks overspoeld met informatie die direct of indirect de zegeningen van de kapitalistische consumptiemaatschappij uitdraagt.

Toch moeten we ons - als we nadenken over de oorzaken van en de oplossingen voor de ecologische crisis - steeds goed realiseren dat wat er nu is, niet noodzakelijkerwijs het beste of het meest logische is. De maatschappij zoals wij die kennen is gedetermineerd door de belangen van kapitaalaccumulatie. Wat vanuit dat belang rationeel is, is dat heel vaak niet vanuit een globale visie op de maatschappij. Voor een afzonderlijk bedrijf kan het 'rationeel' zijn om onderdelen van een product over de hele wereld te produceren, het daarna in één deel van de wereld in elkaar te zetten om het vervolgens in een ander deel van de wereld te verkopen. Vanuit het gezichtspunt van de maatschappij als geheel is dat waanzin. Vanuit het belang van de auto- en de olie-industrie is het 'rationeel' om het openbaar vervoer zo veel mogelijk af te breken, en iedereen individueel in een auto van A naar B te laten rijden. Maatschappelijk is dat eerder crimineel dan rationeel.

### **Energiesystemen**

De klimaatcrisis komt voort uit de manier waarop de productie en consumptie plaats vindt en met name hoe er met energie en energiebronnen wordt omgegaan. De huidige kapitalistische economie draait op fossiele brandstoffen. Olie, kolen en gas worden op ongekende schaal gebruikt in de productie, het vervoer en de



landbouw. Het energie systeem is gericht op grootschalige winning van fossiele brandstoffen en het transport daarvan over grote afstanden. Ook de opwekking van elektriciteit vindt vrijwel volledig op grootschalige en centraliseerde wijze plaats. Op die manier is er door de grote energiebedrijven - die de grondstoffen en productie eenheden bezitten het meest aan te verdienen.

Willen we de opwarming van de aarde binnen de perken houden, dan is naast een andere wijze van produceren en consumeren, ook een drastische omschakeling van het hele systeem van energievoorziening noodzakelijk. De energievoorziening van de toekomst zal het moeten doen zonder fossiele brandstoffen en zonder kernenergie. Ze zal gebaseerd moeten zijn op permanente energiebronnen als zonne- en windenergie. De technische kennis voor een dergelijke omschakeling is er. Ook de potentie van groene energie is voldoende om aan de rationele behoefte van de mensheid te voldoen. Het probleem ligt hem in de geweldige inspanningen die verricht moeten worden om die omschakeling te realiseren in de praktijk en de politieke wil om dat te doen.

Op het vlak van de noodzakelijke omschakeling naar een ander energiesysteem zien we hoe onzinnig het is om daar medewerking te verwachten van de dominante spelers in het huidige auto- en olietijdperk. De grote energiemaatschappijen leven van het opsporen, winnen en verkopen van olie, gas en steenkool. Om de opwarming van de aarde tegen te gaan moet zo veel mogelijk van die fossiele brandstof in de grond blijven zitten. We vragen dus bijvoorbeeld van de oliemaatschappijen om de ondergrondse voorraden, die zij in concessie hebben en die voor honderden miljarden in hun boeken staan, als waardeloos af te schrijven waardoor de investeringen die ze in de exploitatie van deze velden hebben gedaan waardeloos worden. Er is weinig reden om te geloven dat ze dat vrijwillig zullen doen.

### **De reactie van links**

De ecosocialistische stroming is ontstaan onder invloed van het steeds manifester worden van de ecologische crises en het ontstaan van een brede milieubeweging vanaf de tweede helft van de vorige eeuw. De reacties van de traditionele linkse bewegingen op deze ontwikkelingen waren verschillend en vertonen een interessante parallel met de reactie van de linkse beweging op de tweede feministische golf in de tweede helft van de vorige eeuw.

Een eerste reactie was die van afwijzing. De feministische beweging werd gezien als een burgerlijke beweging, die maar afleidde van waar het links werkelijk om moest gaan: de strijd van de arbeidersbeweging. Een dergelijke reactie was en is er nog steeds ten opzichte van de milieubeweging. Ook nu wordt de klimaat beweging door delen van links als een elitaire beweging gezien en de verhalen over de klimaat crisis als een manier om ons gewone mensen nog meer geld uit de zak te kloppen. Helaas wordt deze reactie versterkt door voorstellen vanuit de groene

hoek om milieu problemen aan te pakken door belastingen en marktmechanismen waardoor inderdaad de gewone mensen ervoor opdraaien en degenen die over een dikke beurs beschikken door kunnen gaan met autorijden, vliegen en consumeren.

Een tweede reactie was en is er een die de problemen erkent, maar de strijd daar tegen ondergeschikt maakt aan “de strijd voor het socialisme”. Natuurlijk worden vrouwen onderdrukt, natuurlijk wordt het milieu verpest, natuurlijk is dat het gevolg van het kapitalisme, juist daarom moeten we ons concentreren op de strijd voor het socialisme en dan zullen die problemen opgelost (kunnen) worden. Deze reactie is met name te zien bij sektarische organisaties die de strijd voor het socialisme vooral opvatten als werken aan het versterken van de eigen organisatie.

Een derde reactie bestaat er uit de problemen serieus te nemen en te erkennen dat de linkse beweging ze tot dan toe schromelijk verwaarloosd heeft, zowel in de theorie als in de praktijk. Dan volgt een moeizame worsteling om de eigen praktijk en theorievorming te verrijken met de door de nieuwe bewegingen en ontwikkelingen aangebrachte inzichten. Wat is precies de relatie tussen patriarchaat en kapitalisme, hoe kan de feministische strijd verbonden worden met de strijd voor het socialisme, hoe kunnen socialistische organisaties ook feministische organisaties worden en hoe kunnen socialisten ook in hun dagelijkse leven en praktijk feministisch te werk gaan. Uit deze voortdurende worsteling ontstond een socialistisch feministische stroming.

### **Radicale breuk**

Een vergelijkbare worsteling zien we bij het ecosocialisme. Dat is dan ook geen vastomlijnde beweging, met een vaststaand programma of leer, maar een voortdurende poging om de nieuwe inzichten van de ecologische beweging te integreren in de strijd voor het socialisme.

De socialistische beweging van de vorige eeuw en daarvoor ging er van uit dat het socialisme opgebouwd kon worden op basis van de bestaande productiemiddelen. Of men de overgang van kapitalisme naar socialisme nu zag als een geleidelijke overgang of als gevolg van een duidelijke breuk, men ging er in de socialistische beweging van uit dat de opbouw van het socialisme een politiek en economisch proces was. Men ging er van uit dat de economie anders ingericht moest worden en het beheer anders georganiseerd, maar dat de productiemiddelen overgenomen konden worden.

Ecosocialisten beseffen dat de wijze van produceren, de gebruikte techniek niet neutraal is maar bepaald door de dominante maatschappelijke belangen. Grootschalige centraal opgewekte elektriciteit is verspillend en vervuilend, ook als die wordt opgewekt in een bedrijf in zelfbeheer. Kernenergie is verspillend en gevaarlijk ook als hij gebruikt wordt onder arbeiderscontrole.

Ecosocialisten realiseren zich dat de hele manier van produceren en consumeren, van het gebruik van energie en grondstoffen veranderd moet worden. Dat het op gebruik van fossiele energie gebaseerde economische en maatschappelijke systeem op relatief korte termijn vervangen moet worden door een systeem gebaseerd op duurzame energie. En dat daarbij geen enkele levenssfeer onberoerd kan blijven. De ecosocialistische omwenteling die nodig is gaat dus veel verder dan het veroveren van de politieke (staats) macht en die vervangen door een werkelijk democratisch beheer en het in dienst stellen van de materiële infrastructuur in het belang van de overgrote meerderheid van de wereld bevolking.

Voorwaar geen geringe opgave. Vooral omdat er geen zee van tijd is, maar belangrijke stappen in relatief korte tijd moeten worden gezet. Maar het alternatief is een wereld met steeds ernstiger ecologische, economische en sociale crises.

Het probleem is des te groter omdat die omvorming ook op wereldschaal op een rechtvaardige manier plaats moet vinden. De milieuproblemen zijn voor het overgrote deel veroorzaakt in en door de rijke ontwikkelde kapitalistische landen in het globale Noorden. De bewoners van het globale Zuiden zijn er de eerste en ernstigste slachtoffers van terwijl zij aan het ontstaan ervan nauwelijks schuld hebben. De bewoners van het globale Zuiden streven naar een vergelijkbaar niveau van materiële welvaart als in het Noorden. En er is geen enkele reden waarom zij daar geen recht op zouden hebben. Net zoals nationale milieu maatregelen niet afgewend kunnen en mogen worden op de mist draagkrachtigen kan en mag dat ook internationaal niet.

Er zal dus van een dubbel proces sprake moeten zijn: een radicale vergroening van de productie en consumptie en een radicale gelijkschakeling van het welvaartsniveau in het Noorden en het Zuiden. Dat is een enorme uitdaging die door velen als onmogelijk wordt gezien.

Maar ook de afgelopen decennia heeft de wereld enorme veranderingen doorgemaakt. Alleen zijn die veranderingen tot stand gekomen door de onzichtbare hand van de anonieme markt, in het belang van een uiterst kleine minderheid. Het wordt nu tijd voor veranderingen in het belang van de overgrote meerderheid van de wereldbevolking. Niet doorgevoerd door welke onzichtbare hand dan ook, maar door de bewuste keuze van die meerderheid. Daar willen ecosocialisten zich voor inzetten.

### **Ecosocialisme in de praktijk**

Een ecosocialistische benadering leidt in de praktijk tot een opstelling die verschilt van zowel meer traditionele socialisten als van de groene beweging. Nemen we ter illustratie het niet geheel denkbeeldige voorbeeld van een autofabriek die als gevolg van de economische crisis met sluiting bedreigd wordt.

Voor traditionele socialisten zal de strijd voor het behoud van arbeidsplaatsen en van de fabriek voorop staan. Welke middelen ze daar ook voor in willen zetten (staatssteun, protectionisme, of zelfs een loonoffer van de arbeiders), het behoud van de werkgelegenheid en van de bestaande fabriek staat bij hen voorop. Vanuit de groene beweging zal de neiging bestaan om de sluiting van de autofabriek als een minder groot probleem of zelfs als een zegen te zien. Immers hoe minder auto's hoe minder uitstoot. Door sommigen in de milieubeweging worden arbeiders in de auto-industrie zelfs tot tegenstanders gerekend.

Ecosocialisten zullen een andere positie innemen. Zij zullen de arbeiders volledig steunen in hun verzet tegen de sluiting van de fabriek, maar tegelijkertijd de discussie voeren over de noodzaak van het omvormen van de productie in de fabriek van auto's naar milieu vriendelijke producten. Ze zullen er op wijzen dat een moderne autofabriek door de technische en logistieke netwerken en de daar verzamelde kennis relatief makkelijk om kan schakelen naar bijvoorbeeld de productie van light rail wagons of ecologisch verantwoorde bussen, windmolens, fietsen of wat dan ook. En ze zullen er in die discussie wijzen op de ervaringen in de VS toen aan het begin van de Tweede Wereldoorlog de auto-industrie in korte tijd omgevormd werd voor de productie van oorlogstuig.

Dat zal natuurlijk geen makkelijke discussie zijn, en het zal heel wat moeite kosten om de betreffende arbeiders en hun vakbonden voor een dergelijke benadering te winnen, maar het is wel een benadering die de mogelijkheid geeft om zowel de werkgelegenheid als de ecologie te dienen. En een benadering die het in zich heeft om de milieubeweging en de arbeidersbeweging op een lijn te krijgen.

Wat voor een autofabriek geldt, geldt in principe ook voor de hele economie. Als uitweg voor de huidige structurele economische crisis wordt steeds het verhogen van de consumptie en productie, het weer bereiken van economische groei naar voren geschoven. Nog afgezien van de vraag of dat vanuit economisch perspectief realistisch is, is dat in ieder geval vanuit ecologisch perspectief een doodlopende weg. Maar in tegenstelling tot sommigen in de groene beweging die ongedifferentieerd tegen economische groei en voor consuminderen pleiten, zullen ecosocialisten de structurele omvorming naar een koolstofvrije economie propageren. Dat betekent een ambitieus programma van energiebezuiniging en omschakeling naar andere energiebronnen en dus een spectaculaire groei in die sectoren gecombineerd met allerlei maatregelen die tot een rationelere en meer ecologisch verantwoorde consumptie zullen leiden.

Om een catastrofale klimaatverandering te voorkomen zullen de rijke landen hun uitstoot van broeikasgassen in 2050 met 90% verminderd moeten hebben. Dat zal niet kunnen zonder een vermindering van de materiële productie. De vraag is dan welke producten we kunnen missen en aan welke we juist meer behoefte hebben. In plaats van de productie van goederen voor hun ruilwaarde (wat ze op de markt

op kunnen brengen) zal er geproduceerd moeten worden voor de gebruikswaarde, het nut van de goederen of diensten.

Een beter leven, met minder materiële consumptie, duurzame gebruiksgoederen, meer vrije tijd door een drastische verkorting van de arbeidstijd, meer aandacht en tijd voor cultuur en menselijke relaties, het terugdringen van de kloof tussen arm en rijk op wereldvlak, dat zijn allemaal elementen van de maatschappij waar ecosocialisten zich voor inzetten. zij zal alleen bereikt worden door een radicale breuk met de kapitalistische logica.

# De ontwikkelingsfasen van de kapitalistische ecologische crisis

Daniel Tanuro, juli/augustus 2013

Het ligt in de natuur van onze soort, Homo sapiens, dat zij haar eigen bestaan sociaal tot stand brengt. Ze doet dit door arbeid waarbij ze natuurlijke hulpbronnen niet als dusdanig verbruikt, maar ze omvormt tot gebruikswaarden. Deze arbeid is een bewuste activiteit, ze is de noodzakelijke bemiddeling tussen de mensheid en haar omgeving. Het resultaat van de arbeid bestaat reeds vooraf in het brein van de producent als project en tijdens het arbeidsproces wordt het voortdurend aangepast waarna een balans wordt opgemaakt. Uit het vermogen om na te denken over arbeid, vloeien drie eigenschappen voort. Ten eerste, het zoeken naar technische en sociale middelen om de productiviteit te verhogen. Ten tweede, de noodzaak van sociale communicatie en sociale leerprocessen. Ten derde, het feit dat elke generatie zich als het ware op de schouders van de voorgaande generatie plaatst – of met andere woorden, menselijke ontwikkeling. Door deze kenmerken onderscheidt onze soort zich van de andere sociale diersoorten zoals mieren, bijen of termieten die een instinctieve sociale productiewijze hebben, die alleen verandert door evolutionaire processen.

## De menselijke natuur, technologie, bevolking en sociale verhoudingen

Het vermogen om zichzelf te ontwikkelen is een typisch kenmerk van de menselijke soort. Daardoor heeft zij onvermijdelijk en op korte termijn een hogere impact op haar omgeving dan de andere diersoorten.<sup>1</sup> Dit is zelfs het geval in meer “primitieve” maatschappijen van jagers-verzamelaars, want voor de productie van instrumenten, kledij en huisvesting, hoe eenvoudig ook, moet een hoeveelheid hulpbronnen gebruikt, omgevormd en weggeworpen worden, die veel groter is dan wat een mens zuiver fysiologisch nodig heeft. Sommigen concluderen hieruit dat de huidige milieucrisis alleen maar een herhaling op grotere schaal is van de lokale crises uit het verleden, het gevolg van een “technologische logica” die begint met het beheersen van vuur en uitmondt in kernenergie (in de veronderstelling dat deze laatste “beheerst” wordt), met het omvormen van wilde dieren tot huisdieren en de uitvinding van de landbouw. Met andere woorden, de menselijke vooruitgang – zowel kwantitatief als kwalitatief – zou onvermijdelijk destructief zijn.

Deze visie wordt sedert tientallen jaren gepopulariseerd door veel auteurs zoals Hans Jonas, Jacques Ellul of, meer recentelijk, door André Lebeau. Voor hen is “de

---

<sup>1</sup> We zijn niet de enige “producenten van natuur”. In de geologische tijdschaal hebben bepaalde soorten de aarde veel meer gewijzigd dan wat de mens tot nu toe heeft gedaan.

techniek” verantwoordelijk voor de achteruitgang van het milieu. Zowel volgens Ellul als volgens Lebeau heeft het “technische systeem” dat vanaf de eerste ontwikkelingen van de mensheid bestaat, een eigen logica die niet verenigbaar is met de natuurlijke grenzen. Maar “de techniek” is hier een zo abstract algemeen begrip dat homo faber<sup>A</sup> kan worden beschreven als een bedreiging voor “de natuur”.<sup>2</sup> Daarom is deze benadering min of meer te vergelijken met de uitspraak van James Lovelock die in zijn “Gaia hypothese” gekserend zegt dat “de mensheid de aarde ziek maakt”. Auteurs zoals bijvoorbeeld het echtpaar Ehrlich, Jared Diamond en Jean Dorst, stellen min of meer expliciet dat de toename van de wereldbevolking de motor is van de vernietiging van het milieu. Het verbaast ons dus niet dat in een aantal ecologische werken Malthus<sup>B</sup> als grondlegger van de ecologie wordt beschouwd – waarbij niet vermeld wordt dat de schrijver van “Een essay over het principe van bevolkingsgroei” zich helemaal niet bezig hield met het milieu...

De meerderheid van de huidige intellectuele productie over de milieukwestie verkondigt dit min of meer misantroop<sup>C</sup> ideeëngoed, dat parallellen vertoont met het dogma van de erfzonde. Of men nu de “techniek” of de “bevolking” de schuld geeft, al deze populaire werken spreken niet over de productiewijze, niet over de sociale verhoudingen en de demografische wetten die hieruit voortvloeien. Het gemeenschappelijke besluit van deze ahistorische analyses is dat de mensheid een culturele revolutie zou moeten doormaken om zich in te perken, haar gedrag te veranderen en zelfs af te zien van ontwikkeling om zo de “natuur” te beschermen en uiteindelijk zichzelf te beschermen.

Er is inderdaad een culturele revolutie nodig van onze visie op de relatie tussen de mens en (de rest van) de natuur<sup>3</sup> – we komen hierop terug in ons besluit – maar

---

<sup>A</sup> Het mensbeeld van de homo faber (Lat.: "werkende mens") stelt dat mensen wezens zijn met een aangeboren drang tot arbeid en creativiteit, gericht op het naar hun hand zetten van de eigen leefomgeving.

<sup>2</sup> Voor Lebeau is de techniek niet specifiek menselijk. Volgens hem begint de fatale spiraal met het verschijnen van de eerste hominiden (mensachtigen).

<sup>B</sup> Thomas Robert Malthus (1766-1834) was een Brits demograaf, econoom en predikant. Hij is vooral bekend om zijn theorie dat de bevolkingsgroei op den duur de groei van de landbouw overtreft en daarom de groei van de bevolking zo veel mogelijk moet worden tegengegaan.

<sup>C</sup> Misantropie is een levenshouding die zich kenmerkt door het wantrouwen van mensen en een pessimistische visie op de samenleving.

<sup>3</sup> De ideeën van antropoloog Tim Ingold zijn wat dit betreft interessant. Volgens hem leven wij met “een zekere geschiedenisopvatting volgens welke de mens zich geleidelijk boven zijn natuur en boven de natuur in het algemeen, heeft verheven door een dubbel proces van beschaving aan de ene kant en van overheersing over de natuur aan de andere kant.” Deze specialist in jagers-verzamelaars volkeren pleit voor “een andere vorm van begrijpen op basis van onze inschakeling in de wereld en niet het loskomen ervan.”

het is toch puur idealistisch te geloven dat dit mogelijk zou zijn los van de sociale strijd voor een grondige verandering van de economische grondslag van de maatschappij, want deze cultuur is er uiteindelijk het gevolg van. De impasse van de redenering is nog opvallender bij diegenen die (terecht) kritiek hebben op de ideologie van de overheersing van de natuur door de mens... en die tegelijkertijd zeggen dat de mens zijn eigen natuur moet beheersen en wijzigen om een milieuramp te vermijden! Dit zijn onontwarbare tegenstellingen met als enig resultaat een pragmatische ondersteuning van het “groene kapitalisme” of steun aan het verlicht despotisme van groene deskundigen zoals Hans Jonas voorstelt, ... of van deze twee tegelijkertijd.

Tegenover die essentialistische<sup>D</sup> opvattingen, stellen we vast dat de relatie tussen ontwikkeling – technisch en demografisch – enerzijds en het milieu anderzijds, niet lineair is. Het is gewoon onjuist te stellen dat elke technische vooruitgang onvermijdelijk gelijk staat aan vernieling van het milieu. Bekijk deze drie voorbeelden:

1°) waarschijnlijk heeft de uitvinding van de landbouw in bepaalde regio's van de wereld ertoe bijgedragen dat de stress op ecosystemen door de activiteiten van jagers-verzamelaars die vuur als jachttechniek gebruikten, verminderd is;

2°) in de 15de eeuw was in West-Europa een stijging van de landbouwproductiviteit te danken aan de ontdekking dat het drieslagstelsel vervangen kon worden door het telen van stikstofhoudende planten (“groene bemesting”). Dit heeft ontbossing en bodemerosie afgeremd en het aantal grazende kudden in de bossen doen dalen;<sup>4</sup>

3°) tegenwoordig zien we duidelijk dat de oplossing voor de ecologische crisis niet in de eerste plaats technisch is en dat er een daling van de materiële productie nodig is. Toch is ook een bepaalde vorm van ontwikkeling noodzakelijk: om een ernstige klimaatcrisis te vermijden is er een overgang nodig naar een energieproductie uitsluitend gebaseerd op het gebruik en de verbetering van technologieën die hernieuwbare bronnen gebruiken.<sup>5</sup>

Het is ook onjuist dat een grotere bevolking automatisch meer ontbossing en dus erosie en vernietiging van ecosystemen met zich meebrengt – zoals Jared Diamond beweert in zijn bestseller “Ondergang”. Enkele jaren eerder was er door Ester Boserup een boek geschreven waarin de stelling van Malthus werd omgedraaid.

---

<sup>D</sup> Essentialisme is een filosofische theorie die stelt dat voor (ten minste enkele) entiteiten, een rij van (ten minste enkele) bepalende karakteristieken en eigenheden is weggelegd. Bepaalde (of misschien alle) dingen hebben met andere woorden een 'essentie' die het gedrag, uiterlijk en verloop van het ding bepaalt.

<sup>4</sup> Zie hierover Marcel Mazover, Laurent Roudart en Peter Westbroek.

<sup>5</sup> Het begrip “energie systemen” wordt hier gebruikt in de betekenis die eraan wordt gegeven door Barry Commoner, uitgediept door Jean-Paul Deléage en anderen.



Malthus stelde dat de menselijke populatie exponentieel groeit terwijl de landbouwproductiviteit slechts lineair toeneemt. Boserup heeft aangetoond dat bevolkingsgroei noodzakelijk kan zijn om over te gaan naar meer intensieve landbouwtechnieken die onder bepaalde voorwaarden de vruchtbaarheid van de grond blijvend doen toenemen en dus de kwaliteit van het milieu verbeteren. In zekere zin geldt die redenering ook nu: voor een lokaal gewortelde organische landbouw, voor het beheer van een gedecentraliseerd systeem van hernieuwbare energie, voor een ecologische omvorming van de steden en voor het herstel van ecosystemen zullen een groot aantal arbeidskrachten nodig zijn. En dus zou dat deel van de bevolking dat nu door het kapitalisme als “overtollig” wordt beschouwd, volgens een andere logica een voordeel zijn voor een ecologisch beleid.

We stellen geen mechanisch optimistisch schema tegenover een pessimistische visie. De menselijke ontwikkeling en het milieu zijn door dialectische relaties met elkaar verbonden. Techniek en demografie spelen natuurlijk een rol (niemand beweert dat de verdubbeling van de wereldbevolking in de laatste dertig jaar geen enkele ecologische impact zou hebben gehad), maar de wijze waarop ze de ecologische evenwichten beïnvloeden hangt af van de sociale relaties die de mensen in de productie aangaan. Hier zijn enkele voorbeelden die dit aantonen:

- Waarom blijft de overgang naar hernieuwbare energie marginaal terwijl het technisch potentieel ervan volstaat om meer dan tien keer aan de behoeften van de mensheid te voldoen?<sup>6</sup>

Omdat fossiele brandstoffen het kapitaal meer winst opleveren en omdat de industrietakken die hiervan afhankelijk zijn, behoren tot de harde kern van het productivistisch techno-industrieel systeem en omdat de nog niet ontgonnen voorraden van olie, steenkool en gas als activa op de balans van de multinationals staan;

- Waarom wordt de “overtollige” populatie niet ingezet om ecosystemen te beschermen en te herstellen in lijn met een duurzame economie (in de echte betekenis van het woord)?

Omdat deze “diensten aan het milieu” geen waarde scheppen en omdat het kapitaal permanent een massa werklozen nodig heeft om druk uit te oefenen op lonen en uitkeringen.

Het zijn dus noch “de natuur van de mens” noch “de technologie” die verklaren welke antwoorden er tegenwoordig op deze vraagstukken worden gegeven, maar de regels van de productiewijze. Het zijn zij die de relatie tussen de maatschappij en het milieu bepalen en dus uiteindelijk ook de cultureel bepaalde perceptie van deze

---

<sup>6</sup> IPCC, Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation, 2011.

relatie. Om de gevaren van de huidige ecologische crisis te begrijpen, moeten we dus binnendringen in de sfeer van de kapitalistische productie.

### **Gebruikswaarde, ruilwaarde en de kenmerken van de kapitalistische milieucrisis**

Zeer algemeen kan men twee grote types sociale productie onderscheiden: de productie van gebruikswaarden – dus van nuttige zaken – en de productie van ruilwaarden – met andere woorden, van koopwaar. Het tweede type is kenmerkend voor het kapitaal als sociale relatie. Reeds in het eerste hoofdstuk van het *Kapitaal* wijst Marx op een reeks verschillen tussen beide, waarvan er ten minste één essentieel is vanuit ecologisch standpunt: waar het doel van de productie van gebruikswaarden het vervullen van een behoefte is, is het doel van de productie van ruilwaarden het verwezenlijken van een meerwaarde, in de vorm van geld, die de abstracte vorm van de waarde is. Op deze manier is de accumulatie potentieel onbegrensd en dus kan de productie van ruilwaarden los komen van de grenzen van de bestaande menselijke behoeften. Dit verschil ligt aan de oorsprong van de enorme productivistische dynamiek van het kapitaal. En dat laat een radicaal nieuw licht schijnen op de ecologische crisis van de laatste tweehonderd jaar: in vroegere maatschappijen was de achteruitgang van het milieu het gevolg van de onderontwikkeling van de productiekrachten<sup>7</sup>; in het kapitalisme is ze het gevolg van de tendens tot overproductie.

In navolging van Marx kunnen we de vergelijking nog verder doortrekken: de producent van gebruikswaarden die zijn overvloedige waarden afzet op een markt, verkoopt om te kopen. Geld is hierbij een tussenschakel in een soort verbeterde ruilhandel en de economische cyclus stopt wanneer een overeenkomstige gebruikswaarde is gekocht. Maar, de producent van ruilwaarden koopt om te verkopen en zo geld te accumuleren dat vervolgens zal dienen om nog meer geld te verdienen door in een nieuwe cyclus te investeren – zelfs indien er daarvoor nieuwe behoeften geschapen moeten worden. Geld dat eerst een tussenschakel was om ruil te vergemakkelijken, wordt nu een hefboom en een doel van de productie. Nu is het kapitaal geboren. Een som geld die voortdurend op zoek is naar meerwaarde onder druk van de concurrentie. Kapitaal is veroordeeld tot groei, zo niet dan wordt het verpletterd, het moet dus voortdurend groter worden en voortdurend nieuwe technieken, organisatievormen en behoeften opwekken. De tendens om zonder ophouden de productie en de consumptie te wijzigen is het tweede radicaal nieuwe feit van de moderne ecologische crisis: terwijl de mechanismen van milieuachteruitgang globaal dezelfde waren gebleven in de voorkapitalistische maatschappijen (teveel ontbossing en erosie van de bodem), produceert het kapitalisme voortdurend nieuwe vormen van vervuiling, door

---

<sup>7</sup> De belangrijkste episodes van milieu achteruitgang in voorkapitalistische maatschappijen zijn verbonden met situaties van tekort door de lage productiviteit van de landbouw technieken.

sommige vormen op te heffen en andere te veroorzaken, die vaak erger zijn. Zoals John McNeil zegt, “er is voortdurend iets nieuws onder de zon”.<sup>8</sup>

Eenvoudig gezegd, het epos van het moderne kapitaal begint met de “enclosures” beweging in het Engeland van de Middeleeuwen. Tijdens een lange golf van de privatisering van het land worden de boeren van de gemeenschappelijke gronden verjaagd door de feodale heren die geruïneerd waren door hun onderlinge oorlogen. De adel zet schapen op deze nieuwe gronden, die leveren wol voor de beginnende lakenindustrie en ze beginnen met de privé exploitatie van de bossen door het hout te verkopen aan de steden en aan de scheepsbouw. Dit hele proces begint al in de 12de eeuw en wordt van centraal belang van de 15de tot de 18de eeuw. Het resultaat is drievoudig: er ontstaat een massa armen zonder woning en zonder werk – de toekomstige proletariërs; er is een begin van omvorming van natuurlijke hulpbronnen tot koopwaren en een accumulatie van kapitaal in de handen van de heersende klasse. De omvorming van gemeenschappelijke gronden in privébezit zal later ook elders in Europa en in de hele wereld op verschillende manieren plaats vinden.

Zonder deze verandering zou het kapitalisme zich gewoonweg niet hebben kunnen ontwikkelen. Want één ding staat buiten kijf: als ze niet gedwongen waren tot een brutale scheiding van hun land, zouden de producenten er nooit mee hebben ingestemd om hun arbeidskracht te verkopen voor een hongerloon, eerst als landarbeiders, vervolgens in gevaarlijke en ongezonde fabrieken of in de mijnen.

De dynamiek van kapitalistische accumulatie en van voortdurende verandering stelt natuurlijk de vraag naar de grenzen aan de ontwikkeling op een eindige planeet. Hoe ver kan dit systeem van ononderbroken “creatieve vernietiging” wel gaan? J.S. Mill hoopte dat zijn meesters de wijsheid zouden hebben om het systeem op een bepaald punt te stabiliseren. Marx rekende af met deze illusie en zegt terecht dat het kapitaal “geen andere grens kent dan het kapitaal zelf”, en ook “het is de onbegrensde en mateloze tendens om zijn eigen grenzen voorbij te gaan”. Het is duidelijk, er zijn geen grenzen, vanaf het begin speelt de accumulatie zich af op wereldschaal en dit zal niet uit zichzelf stoppen zolang er arbeidskrachten uitgebuit kunnen worden en hulpbronnen kunnen worden geroofd. En hij besluit met de bekende waarschuwing: “het kapitaal put de twee enige bronnen van rijkdom uit, de aarde en de arbeiders”. Dat gebeurt op planetaire schaal, waardoor we het derde nieuwe kenmerk van de kapitalistische milieucrisis kunnen begrijpen: de crisis is niet meer lokaal zoals in andere maatschappijen, maar zij is globaal.

---

<sup>8</sup> Maar McNeil slaagt er niet in het verband te leggen tussen de nieuwe kenmerken van de milieucrisis en de triomf van de kapitalistische productiewijze.

Dit alles werd meer dan een eeuw geleden geschreven door iemand die door de meeste groenen als een productivist wordt aangezien<sup>9</sup>, toch is de analyse van Marx oneindig beter bruikbaar om onze huidige problemen aan te pakken dan alle theorieën in de stijl van “spiraal van de techniek” en “de menselijke natuur”. Ondanks bepaalde dubbelzinnigheden<sup>10</sup>, stelt ze ons in staat te begrijpen waarom de moderne ecologische crisis plotseling ontstaat in de 19de eeuw, te zien wat de verschillen zijn met eerdere crises en de sociaaleconomische veranderingen te begrijpen die in de voorgaande eeuwen deze crisis hebben voorbereid. We kunnen nu ook de verschillende fasen tot aan de huidige impasse zien en het hechte verband begrijpen tussen de uitbuiting van de arbeidskracht en het stelen van de andere natuurlijke hulpbronnen. Dit laatste is van beslissend belang omdat het bepaalt welke strategie we moeten ontwikkelen om een uitweg te vinden die, wil hij doeltreffend zijn, tegelijkertijd sociaal en milieugericht moet zijn – met andere woorden “ecosocialistisch”.<sup>11</sup>

### **Het mercantilisme en het begin van de vernietiging van het milieu**

Tijdens zijn ontwikkeling heeft het kapitalisme verschillende fasen doorgemaakt die elk een specifieke ecologische impact hadden. Vóór de industriële revolutie, was er handelskapitaal en financieel kapitaal, dat anders functioneerde dan het kapitaal in het kapitalistisch systeem.<sup>12</sup> Het mercantilistisch<sup>E</sup> systeem heeft ecologische vernieling teweeg gebracht door de vernietiging van de wouden en door de uitroeiing van grote populaties pelsdieren. Vanaf de 16de eeuw eigent de Europese adel zich de in gemeenschapsbezit zijnde bossen toe. Ze proberen dit te rechtvaardigen door te stellen dat zij de bossen beschermen tegen de bedreiging die zou uitgaan van het gemeenschappelijk bezit ervan.<sup>13</sup> Hun ecologische

---

<sup>9</sup> Net zoals de stalinistische karikatuur, kan men het reëel bestaande productivisme van de Sovjet Unie en van de Oostbloklanden niet in de schoenen van Marx schuiven. Ik heb een poging gedaan het te analyseren en te vergelijken met het kapitalistisch productivisme in mijn boek “L’impossible capitalisme vert”.

<sup>10</sup> Over de dubbelzinnigheden in wat John B. Foster de “ecologie van Marx” noemt, zie mijn bijdrage in het collectieve boek uitgegeven door Vincent Gay “Pistes pour un anticapitalisme vert”.

<sup>11</sup> Het begrip ecosocialisme werd ontwikkeld door Michael Löwy en Joel Kovel, schrijvers van een “Ecosocialistisch Manifest”.

<sup>12</sup> We moeten een onderscheid maken tussen kapitaal en kapitalisme. Het kapitaal – een som geld die op zoek is naar meerwaarde – bestaat sinds de Oudheid. Het kapitalisme – een maatschappij met veralgemeende warenproductie – triomfeert in het begin van de 18<sup>de</sup> eeuw in Engeland en zal uiteindelijk de wereld overheersen. De kapitalistische ecologische vernieling begint dus vóór het eigenlijke kapitalisme.

<sup>E</sup> Mercantilisme is het economisch systeem in de 17e en 18e eeuw waarbij de overheid de nationale economie versterkte door bevordering van productie en export, het afremmen van import en ander ingrijpen in de economie.

<sup>13</sup> Boseigenaren stellen zich vaak voor als beschermers van de natuur, dat is te lezen in de roman van Balzac, “Les paysans”.

geloofsbelijdenis heeft hen echter niet belet in een dergelijk hoog tempo te gaan ontbossen, dat de overheid in Frankrijk (Colbert) en in Engeland, maatregelen voor het behoud van de bossen moest nemen. Niet uit ecologische overwegingen maar omdat het verdwijnen van grote bossen de scheepsbouw en de eerste industrie die gebruik maakte van hout en houtskool in gevaar bracht.<sup>14</sup>

De pelsdieren, die voor de toenmalige machthebbers niet van zo'n groot strategisch belang waren als de bomen, hebben niet een dergelijke bescherming genoten. Op het einde van de 18de eeuw was de Siberische fauna dermate uitgeroeid dat de jagers naar de veraf gelegen noordelijke eilanden van de Stille Oceaan moesten trekken. Daar hebben ze in veertig jaar tijd 250.000 otters gedood. De fauna in Noord-Amerika heeft ook een zware tol betaald: bevers, otters, wasberen, beren, marters en wolven werden zonder enige terughoudendheid gejaagd om te eindigen als beddensprei of bontjas en natuurlijk om de portemonnee van de handelaren te spekken. Alleen al in de 17de eeuw zouden er tien tot vijftien miljoen bevers zijn gedood.

Een andere oorzaak van milieuvernieling tijdens het mercantilisme was de wedloop naar suikerriet. Dit is een interessant geval omdat het onderstreept hoe sterk de uitbuiting van de arbeidskracht in het kapitalisme gepaard gaat met de uitbuiting van de natuur. Rietsuiker was de eerste tropische monocultuur bestemd voor export naar Europa. Er bestond reeds vanaf de 15de eeuw op Madeira en op de Canarische eilanden een productie van suikerriet gebaseerd op lijfeigenschap. Columbus wilde dit toepassen op Hispaniola in de Caraïben<sup>15</sup>. Minder dan dertig jaar later waren alle Amerindianen omgekomen door geïmporteerde ziekten en door de afgrijpselijke werkomstandigheden. De handel in zwarte slaven begon.

We komen hier niet terug op de afschuwelijke overuitbuiting van miljoenen mannen en vrouwen door die slavenhandel, dat is voldoende bekend. De ecologische gevolgen van de hebzucht van de planters is minder bekend. Eduardo Galeano beschrijft dit op aansprekende wijze: "Suiker heeft het noordoosten van Brazilië vernietigd en omgevormd in een savanne. Het regenwoud was van oorsprong geschikt voor de productie van levensmiddelen, maar het werd een oord van hongersnood. Waar alles vroeger uitbundig groeide, lieten de destructieve en dominerende grote landgoederen slechts kale rotsen, uitgeloopte bodem en uitgehold land over. (...) Het vuur wordt gebruikt om land vrij te maken voor rietvelden terwijl het tegelijkertijd de fauna verwoest: herten, wilde zwijnen, tapir, konijn en gordeldier zijn verdwenen. Alles werd geofferd op het altaar van de suikerriet monocultuur."

---

<sup>14</sup> Colbert en zijn tijdgenoten waren dus rationeler dan de huidige leiders die niets ondernemen tegen de zware gevolgen van de klimaatcrisis.

<sup>15</sup> Hispaniola was de naam die in de 15<sup>de</sup> eeuw gegeven werd aan het eiland dat nu verdeeld is in Haïti en de Dominicaanse Republiek.

Maar voor de rijken waren er ook problemen. Tussen het handelskapitaal en het financieel kapitaal was er een tegenstelling omdat de rente op leningen voor expedities naar verre landen en ook de winst op de verkoop van de voor een lage prijs verworven koopwaren (door de uitbuiting van de arbeid, door de plundering van de veroverde volkeren en door het roven van grondstoffen), een stroom baar geld creëerde in de metropolen die de mogelijkheden van de nog marginale productie van ruilwaarde in industrie en landbouw veruit te boven ging. Gedurende de hele 16de eeuw is er daardoor een sterke inflatie. Die begint pas te dalen wanneer grotere hoeveelheden kapitaal in de vorm van geld, de handel en de bankwereld verlaten en in de industrie en de grote geïndustrialiseerde landbouw geïnvesteerd worden.

Zo begon een ontwikkeling die 150 jaar later zou uitmonden in de Industriële Revolutie. Een klein aantal manufacturen<sup>F</sup> maakten plaats voor steeds meer fabrieken waarin de massa van de arbeiders, die hun kennis als ambachtsman of boer hadden verloren, dienden als verlengstuk van de stoommachines. De energie hiervoor kwam uit de verbranding van steenkool. Deze plotselinge verandering was mogelijk gemaakt door de gestegen productiviteit in de kapitalistische landbouw en hij betekent het echte begin van de moderne kapitalistische milieucrisis.

### **Industriële Revolutie, of de draai naar de moderne ecologische crisis**

J.B. Foster vat deze verandering goed samen: “hoewel de handels- en landbouw revolutie tijdens de periode van het mercantilisme de relatie tussen mens en natuur globaal begint te wijzigen, is het mercantilisme toch vooral een extensieve fase van ontwikkeling, waarbij wijzigingen tot stand kwamen door het inpalmen van het milieu en niet door een ecologische transformatie. Het is de opgang van het industrieel kapitalisme dat de reële onderwerping aan het kapitaal van de twee enige vormen van rijkdom mogelijk maakt – de aarde en de arbeider.” De uitbuiting van de arbeid in die periode komt uitgebreid aan bod in de beschrijvingen van populaire schrijvers zoals Zola en Dickens. Wij willen ons concentreren op de “onderwerping van de aarde”.

Die had verschillende directie gevolgen: de onomkeerbare vernietiging van het landschap in de mijnstreken; watervervuiling, bodemvervuiling en luchtvervuiling (met name door zware metalen die in steenkoolerts aanwezig zijn: cadmium, lood en ... kwik waarvan de dampen in de atmosfeer van de aarde circuleren); verzuuring van ecosystemen (door zwaveluitstoot), de transformatie van de steden in zwarte en stinkende beerputten (tijdens de 19de eeuw was het in Londen en Manchester overdag door de rook vaak bijna even donker als 's nachts); en een nog grotere kapitalistische concentratie van landbouwgrond en bossen met de scheiding tussen akkerbouw en veeteelt, later zien we in elk van die takken hyperspecialisatie en standaardisering, met als gevolg het verdwijnen van lokale

---

<sup>F</sup> Manufacturen zijn grootschalige werkplaatsen.

rassen en variëteiten ... En dan hebben we het nog niet over de enorme hoeveelheden koolstofdioxidegas waarop we later terugkomen. Het feit dat de overgang van hout naar steenkool het mogelijk heeft gemaakt dat er enkele miljoenen hectaren bos konden bijkomen in Europa, weegt hier echt niet tegen op.

De niet rechtstreekse ecologische gevolgen van de Industriële Revolutie waren ook van belang. Een daarvan was de uitbreiding van voor de export bestemde monoculturen in de koloniën. Het systeem waardoor de suikerrietplanters in de 18de en de 19de eeuw zo rijk waren geworden, werd uitgebreid tot hevea- (rubber), katoen-, koffie- en thee plantages. Dit alles ten koste van de eigen economie, voedselproductie en ... de bossen van de lokale bevolking. Terwijl de bossen in Europa werden hersteld, kwamen de houthakkers in de tropen in actie. Het geweld van deze aanval is sindsdien blijven groeien dankzij de kettingzaag en later ook de vraatzucht van de papierindustrie en van de productie van snel verslijtende meubelen – en dan hebben we het nog niet over de productie van genetisch gemanipuleerde soja en van agrobrandstoffen, de meest recente vondsten die verantwoordelijk zijn voor dit slachtveld.

We moeten zeker ook de weinig bekende achteruitgang van de bodem vermelden veroorzaakt door het verbreken van de cyclus van minerale voedingsstoffen. De grondlegger van de bodemchemie, Liebig, trok al in de 19de eeuw aan de alarmbel: met de verstedelijking keerden menselijke uitwerpselen niet meer terug op de akkers, zo verloor de bodem geleidelijk die elementen die nodig zijn voor het behoud van de vruchtbaarheid. Ook bij de monoculturen in de kolonies was dit het geval omdat het afval van de geëxporteerde planten niet terugkeerde op het land. Grote landbouwgebieden zagen hun productiviteit sterk afnemen. Het kapitalisme reageerde met ... een stormloop naar guano<sup>G</sup>: in 1856 stemde het Amerikaans Congres over een Guano Islands Act. Deze wet gaf aan elke US burger het recht zich – in naam van de natie – elk onbewoond eiland toe te eigenen waarop veel guano aanwezig was; er brak zelfs een guano oorlog uit tussen Spanje enerzijds en Chili en Peru anderzijds die hun soevereiniteit over reserves guano op eilanden in de Stille Oceaan verdedigden...

De guanokoorts eindigde met de ontdekking van stikstofhoudende kunstmest. De kapitalistische landbouw begon als gevolg daarvan zoveel nitraten te verspreiden dat hierdoor tegenwoordig de waterkwaliteit in veel gebieden op de wereld zwaar verstoord is. Nitraten bevorderen sterke algengroei en een opeenhoping van organisch materiaal waardoor in het water zuurstofgebrek ontstaat wat al het leven in het water in gevaar brengt (eutrofiëring). Bovendien zijn nitraten schadelijk voor de gezondheid van de mens omdat ze de binding van zuurstof aan hemoglobine [rode bloedlichaampjes] in het bloed afremmen. Er worden voor de synthese van stikstofhoudende kunstmest niet alleen veel fossiele brandstoffen

---

<sup>G</sup> Guano is een natuurlijke afzetting bestaande uit de gedroogde uitwerpselen van dieren (zeevogels) met een zeer hoge concentratie meststoffen.

gebruikt maar de nitraten die niet door de planten werden opgenomen, oxideren tot stikstofdioxide, een zeer krachtig broeikasgas... De guano-crisis was alleen maar in schijn goed afgelopen. We hebben hier te maken met een schoolvoorbeeld van het feit dat het kapitaal zijn milieuproblemen te boven komt door een koortsachtig winststreven dat de problemen alleen maar wegschuift en er nieuwe milieuproblemen ontstaan die later nog moeilijker op te lossen zijn.

De eerste stoommachines waren nog niet erg energie-efficiënt. Toch was het vermogen in 1800 al gelijk aan het vermogen van tweehonderd mensen. Een eeuw later was dit vermogen het dertigvoudige. De monumentale “Geschiedenis van het milieu in de 20ste eeuw” van McNeil schrijft deze vooruitgang toe aan “de vindingrijkheid van de mens” die “nieuwe technologieën” en “nieuwe organisatiesystemen” met hoge prestaties creëert. Dat is natuurlijk gedeeltelijk waar, maar hierbij wordt het belangrijkste vergeten. Elke eigenaar van kapitaal wordt door de concurrentie gedwongen onophoudelijk arbeiders te vervangen door meer productieve machines om zo een concurrentievoordeel te verwerven. En wat die “vindingrijkheid van de mens” betreft, die heeft niet alleen machines uitgevonden: er werd ook gewaarschuwd voor de negatieve gevolgen van de Industriële Revolutie (met uitzondering van de klimaatcrisis, werden alle rampzalige gevolgen die we eerder hebben opgesomd al vanaf het begin van de industrialisatie aangeklaagd).<sup>16</sup>

Die menselijke vindingrijkheid wees al heel snel op het feit dat de steenkoolvoorraden, hoe groot ze ook waren net zoals de guano-reserves, wel beperkt moesten zijn.

Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw hebben onderzoekers voorgesteld de zon te gebruiken als alternatieve energiebron (zowel zonnewarmte als zonnecellen), ze hebben manieren bedacht om energie te bewaren (de brandstofcel) omdat zonlicht niet constant is en ze hebben werkzame machines gebouwd om te bewijzen dat hun projecten uitvoerbaar waren ... Er werd niet naar ze geluisterd. De steenkool lobby heeft die pogingen de grond ingeboord omdat die projecten hun superwinst in gevaar bracht, superwinst die hen in de vorm van rente in de schoot viel dank zij het monopolie op het bezit van de mijnen. Dit voorbeeld van een technologisch kruispunt bewijst duidelijk dat de milieucrisis niet het onvermijdelijke resultaat is van de logica van de techniek maar wel van sociaal-politieke keuzes die door de winst worden opgelegd. J.B. Fressoz schrijft hierover: "het simplistische schema dat het nadenken over het milieu in de vroegere

---

<sup>16</sup> Talloze kunstenaars, journalisten, wetenschappers en artsen hebben zeer vroeg al de negatieve gevolgen van de industrialisering aangeklaagd. De uitvinder van de stoomhamer, James Nasmyth beschrijft in 1830 de omgeving van de staalfabrieken in Coalbrookdale: “het gras was droog en gedood door de zwavelzuurdampen uit de schoorstenen; elke groene plant had die verschrikkelijke grijze kleur – het zeer trieste symbool van de dood van alle planten.”



maatschappijen verbergt, depolitiseert de lange geschiedenis van de vernietiging van het milieu en verhindert ons te begrijpen wat de diepe oorzaken zijn van de huidige crisis.”

### **Olie, petrochemie, kernenergie en massaconsumptie**

Het kapitaal zag dus wat de voordelen zijn van fossiele brandstoffen en vanaf 1900 zal het al het mogelijke halen uit een nieuwe uitvinding: de motor met interne verbranding die geraffineerde olie als brandstof gebruikt. Een ton olie produceert tweemaal zoveel energie als één ton steenkool. Deze uitvinding, gekoppeld aan de ontwikkeling van elektriciteit en van de elektrische motor geven de impuls voor de Tweede Industriële Revolutie. Rond de elektriciteitsproducenten en een oliesector die nog machtiger en nog meer geconcentreerd is dan de steenkoolsector, vormde zich een techno-industrieel complex dat afhankelijk is van koolwaterstoffen en grootverbruiker is van grondstoffen en energie: vliegtuigbouw, scheepsbouw, machines voor de landbouw en de bouw, petrochemie en vooral de automobielsector. Gezien de grote hoeveelheden geld die nodig zijn voor lange termijn investeringen (elektriciteitscentrales, raffinaderijen enzovoort.) heeft dit complex steeds meer nauwe banden gekregen met het financieel kapitaal.

Deze nieuwe configuratie van het kapitaal veroorzaakte nieuwe aantastingen van het milieu. De neergang van steenkool ten voordele van olie bracht in de steden van de ontwikkelde landen een opmerkelijke verbetering van de luchtkwaliteit. Maar enerzijds verplaatste het gebruik van steenkool zich naar de landen van de periferie en anderzijds kwamen er andere problemen naar voren door de explosieve groei van het autoverkeer na 1945. Dit werd versterkt door de bewuste afbouw van het openbaar vervoer in en rond de steden. Smog, loodemissies en de kolonisatie van de ruimte door de auto, waren het gevolg. En dan houden we nog geen rekening met de ecologische gevolgen van de oliewinning en van het transport van die olie: vervuiling van het water, van de bodem, olierampen op zee enzovoort.

De ontwikkeling van de petrochemie is ook een voorbeeld van destructieve vooruitgang in het kapitalisme. Deze industrie heeft een reeks synthetische producten op de markt gebracht, zoals rubber en plastic. Ze vervangen natuurlijke producten, ze verminderen iets de druk op ecosystemen maar de keerzijde van de medaille, die vooral na 1945 zichtbaar is geworden, is de chemische vergiftiging van de planeet ( waarover Rachel Carson als eerste en tevergeefs alarm sloeg). Het gaat hier om een zeer belangrijke, zorgwekkende en blijvende kwalitatieve sprong in de geschiedenis van de ecologische crisis. De petrochemie heeft in enkele tientallen jaren tijd meer dan honderdduizend moleculen gecreëerd die in de natuur niet bestaan en waarvan er een aantal zeer giftig zijn voor de natuur en voor de mens, ook zijn er een aantal die niet of zeer moeilijk afbreekbaar zijn met natuurlijke middelen.

De petrochemie en de explosiemotor hebben een nieuwe impuls gegeven aan de concentratie van het landbezit, aan de specialisatie, de globalisering en industrialisatie van de productie in de landbouw. Dit proces was al gestart tijdens de vorige fase, door de stikstofhoudende kunstmest. Deze ontwikkelingen versnellen spectaculair vanaf de jaren vijftig van vorige eeuw en dit op de hele wereld. De negatieve sociale en ecologische gevolgen hiervan waren al zichtbaar in de jaren dertig in de Verenigde Staten. Diep ploegwerk met zware machines in de Midwest veroorzaakte een verschrikkelijke bodemerosie. Drie miljoen boeren werden geruïneerd en moesten hun land verlaten omdat Oklahoma en Arkansas verstikten door de “Dust Bowl” – de enorme stofwolken. Dat voorbeeld heeft de agrobusiness er niet van weerhouden om zijn vernietigend werk voort te zetten met name door de zogenaamde “groene revolutie” opgedrongen aan de landen van het Zuiden.

En tenslotte wordt tijdens de Tweede Wereldoorlog de atoombom ontwikkeld. De meest gevaarlijke van de leerling-tovenaar technologieën is geboren in de jaren vijftig: elektriciteitsproductie uit kernenergie. Hier kan men zeker spreken van een technologische spiraal omdat de civiele kernenergiecentrales gebruikt worden voor de productie van plutonium voor militaire doeleinden. Maar deze spiraal heeft geen economische rationaliteit (zonder overheidsinvesteringen zou kernenergie nooit zijn doorgebroken en zij zou ook niet concurrerend zijn indien de gemeenschap niet opdraaide voor de kosten van het ontmantelen van die centrales, voor het opslaan van het kernafval en voor de kosten van de ongevallen die hebben plaatsgevonden); kernenergie is niet het resultaat van het “technisch systeem” maar wel van politieke keuzes opgelegd door het streven naar suprematie van de imperialistische kapitalistische landen.

Want het kapitaal kan niet bestaan zonder de diensten van de staat. Het belangrijkste probleem van het kapitalisme kan als volgt worden samengevat. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat steeds grotere hoeveelheden kapitaal, waarvan de gemiddelde organische samenstelling<sup>h</sup> de neiging heeft toe te nemen, een voldoende groot ontwikkelingsveld kunnen krijgen, zodat er voldoende garanties zijn voor de realisatie van de meerwaarde door de verkoop van producten? De fasen in de ontwikkeling van de moderne ecologische crisis zijn nauw verbonden met de antwoorden die het systeem op deze beslissende vraag heeft gegeven. In de loop van de tijd is de staatsinterventie meer en meer van doorslaggevend belang geworden.

Schematisch gezien, had de Staat tijdens de Eerste Industriële Revolutie, het probleem van de overaccumulatie opgelost door voor het kapitaal reusachtige investeringen te doen in infrastructuur, met name in spoorwegen. Met de Tweede

---

<sup>h</sup> De organische samenstelling van het kapitaal is de waardeverhouding tussen het variabele kapitaal (de kosten voor het aanwerven van arbeiders) en het constante kapitaal (machines gebouwen grondstoffen energie e.d.).

Industriële Revolutie stelt het probleem zich opnieuw maar dan op een veel grotere schaal door de geweldige ontwikkeling van de materiële productiekrachten. Het antwoord van Ford was om de arbeiders een voldoende hoog loon te geven zodat zij duurzame consumptiegoederen zoals een auto konden kopen. Maar tijdens het interbellum was de speelruimte in de economie (de winstvoet) en op politiek vlak (de dreiging van een revolutie) te beperkt. In werkelijkheid drong zich een andere “oplossing” op om uit de Grote Depressie te geraken: het fascisme om de arbeidersbeweging te verpletteren en de oorlog om afzetmarkten voor de industrie te scheppen – eerst voor de wapenindustrie en daarna tijdens de wederopbouw voor de hele industrie.

Het is dankzij dit paardenmiddel dat de winstvoet kon worden hersteld en dat, vanaf de jaren '50, zich een massaconsumptie kon ontwikkelen die in de ontwikkelde landen zo'n dertig jaar heeft geduurd (de perifere landen leverden goedkope grondstoffen maar werden ook gebruikt om gevaarlijk afval te dumpen). Naast de reeds genoemde ecologische gevolgen (in het bijzonder de producten van de petrochemie) en ondanks de ecologische bewustwording van de bevolking, komen er twee globale problemen naar voren: het gat in de stratosferische ozonlaag (veroorzaakt door het gebruik van cfk's in koelinstallaties) en de enorme toename van de uitstoot van broeikasgassen. De naoorlogse periode van welvaart zou de geschiedenis moeten ingaan als het moment waarop de winsthonger van het kapitalisme de mensheid op de rand van een catastrofale en onomkeerbare klimaatsverandering heeft gebracht<sup>17</sup>.

Gelukkig voor het milieu – maar niet voor de werkgelegenheid – heeft deze “lange golf van groei” (zoals Ernest Mandel het uitdrukt) geen stand kunnen houden en is hij uitgeput geraakt. Dat gebeurde in het begin van de jaren zeventig van vorige eeuw. Tien jaar later organiseerden de regeringen hun neoliberal offensief van deregulering en sociale achteruitgang, die de poorten wijd open zetten voor het casino kapitalisme. De winstvoet herstelt zich maar de afzetmarkten voor producten niet. Wat kan men dan beginnen met al dat geldkapitaal gewonnen door speculatie? Het probleem van de overaccumulatie stelt zich opnieuw en meer dringend dan ooit!

---

<sup>17</sup> Volgens het IPCC moeten de volgende maatregelen genomen worden om te vermijden dat de gemiddelde oppervlaktetemperatuur niet stijgt met meer dan 2,4°C ten opzichte van de pre-industriële periode: 50 tot 85% vermindering van de globale uitstoot tegen 2050, begin van die vermindering ten laatste in 2015, 80 tot 95% absolute vermindering (ten opzichte van 1990) in de ontwikkelde landen – met 25 tot 40% in 2020, en 15 tot 30% relatieve daling in de “ontwikkelingslanden”. Na de mislukking van de klimaatop in Kopenhagen en in Cancun, is het uitgesloten dat deze doelstellingen worden gehaald. Dit kan immers niet zonder een breuk met het productivisme en zonder economische planning. Het meest waarschijnlijke scenario wordt een temperatuurstijging van 4°C tegen het einde van deze eeuw, met een belangrijke stijging van het zeepil.

Het antwoord van het systeem bestaat uit zeven luiken: goedkope kredieten voor de armen, luxe consumptie voor de rijken, privatisering van de publieke sector, een nieuwe golf van toe-eigening van hulpbronnen (water, het genoom, zaden, landbouwgronden), flexibiliteit en “just-in-time”, versnelde slijtage van de producten, globalisering en verplaatsing van de productie naar landen van de periferie – om zo de markten in het westen te kunnen overspoelen met goedkope consumptiegoederen. Dit antwoord kon niet anders dan de ecologische impact van de tweede industriële revolutie vergroten: explosie van het vervoer; versnelde vernieling van natuurlijke ecosystemen, leegroven van hulpbronnen en uitsterven van soorten; het op grote schaal exporteren van de vervuiling naar de opkomende landen; en ... een blijvend onvermogen op de opwarming van de aarde onder controle te krijgen ...<sup>18</sup>.

### **“The Future we don’t want”: een nieuwe versie van de enclosures in een context van verhoogde ecologische vernietiging**

Voor de opkomende landen is de ecologische rekening bijzonder zwaar omdat de meest recente bedreigingen voor het milieu (petrochemie, kernenergie, genetisch gemanipuleerde gewassen) door de wet van de ongelijke en gecombineerde ontwikkeling samengaat met de gevolgen van de eerste industriële revolutie (steenkol) ... en daarbij komt nog dat de klimaatopwarming voornamelijk subtropische en tropische gebieden treft. Maar de hele planeet, van Noord naar Zuid wordt nu geconfronteerd met de reusachtige “ecologische schuld” die door het kapitaal is opgestapeld. Aan het begin van de 21ste eeuw zit de mensheid blijvend bekneld tussen de globale sociaaleconomische en de globale ecologische crisis.

De neoliberale politiek heeft geleid tot de ineenstorting van 2008 met de crisis van de subprimes en zijn transformatie in een crisis van de openbare financiën. De malaise zit zeer diep. Eens te meer zoekt het kapitaal naar een manier om het accumulatieproces opnieuw te starten. Vanaf 2008 schrijven internationale organisaties ( Secretariaat van de VN, UNEP, Wereldbank, OESO, ... ) dikke rapporten over de overgang naar een “groene economie”. Een ontwerpresolutie met als titel “The Future we Want” werd opgesteld voor de VN wereldtop Rio+20. Men zou de groei opnieuw aanzwengelen, antwoorden bieden voor sociale noden en tegelijkertijd de biodiversiteit, de oceanen, de bossen, de bodem en het klimaat van de aarde veilig stellen. Maar dat is boerenbedrog. Wie de tekst aandachtig leest begrijpt dat het in werkelijkheid om een ambitieus plan gaat om een nog meer systematische politiek van privatiseringen van natuurlijke hulpbronnen en van het omvormen van de “diensten geleverd door de natuur” tot koopwaar door te

---

<sup>18</sup> De jaarlijkse toename van de broeikasgasemissies is vanaf het jaar 2000 hoger dan 3%; ze bedroeg in de jaren negentig 1,3%.

voeren. De zorgen inzake de ecologische grenzen van ontwikkeling, worden daarbij ook nog onder het tapijt geveegd<sup>19</sup>.

Aan de basis van dit project ligt een economische evaluatie: sommige aanhangers van de Ecological Economics schatten de netto waarde van de “diensten” geleverd door de biosfeer aan de mensheid op ongeveer 33 triljoen dollar. Dit cijfer wordt naar voren gebracht door Robert Costanza<sup>20</sup> en is meer dan betwistbaar, want één ding is zeker: als de “diensten” van het milieu in handen van de privésector vallen, en de consumenten dus die diensten op de markt moeten kopen, is er een nieuw El Dorado geschapen voor het kapitaal. Stel je eens voor dat de bossen volledig geprivatiseerd zouden zijn en dat de zeven miljard mensen op aarde de “echte prijs” zouden moeten betalen voor de absorptie van CO<sub>2</sub> door de bomen ... Trouwens, dit scenario is geen politieke fictie meer: de “echte prijs” wordt nu al toegepast voor water en de eigenaren van bossen krijgen nu al geld voor het opvangen van CO<sub>2</sub> in het kader van de mechanismen REDD en REDD+ van “strijd tegen de klimaatsverandering”.

Zou het verouderend kapitalisme, geboren door de scheiding tussen producenten en land (de “enclosures”), de weg gevonden hebben naar het uitroeien van de armoede in het kader van “een teruggevonden harmonie met de natuur”? Neen. Een belangrijk deel van de groene economie is slechts potentieel rendabel; de meeste vormen van hernieuwbare energie kunnen de concurrentie met de fossiele brandstoffen niet aan en dat zal de komende vijftien tot twintig jaar zo blijven. Kolossale hoeveelheden van machtig kapitaal zit vast in het huidige energiesysteem met zijn lange termijn investeringen. Hier zijn twee voorbeelden: de totale kostprijs voor het vervangen van de elektrische centrales die fossiele brandstoffen verbranden en van alle kerncentrales, wordt geschat op 15 tot 20 triljoen dollar (één vierde van het BBP van de wereld!)<sup>21</sup> en de bewezen voorraden fossiele brandstoffen – die onderdeel zijn van de activa van de steenkool-, olie- en gaslobby – zijn vijf keer groter dan het koolstof budget dat de wereld nog mag verbranden<sup>22</sup>. Een groot deel van de natuurlijke hulpbronnen zijn publiek eigendom

---

<sup>19</sup> Een meer gedetailleerde analyse van de “groene economie” en van de Rio+20 top is te lezen in mijn artikel “Rio+20: The future we don't want” [http://www.lcr-lagauche.be/cm/index.php?option=com\\_content&view=article&Itemid=53&id=2523](http://www.lcr-lagauche.be/cm/index.php?option=com_content&view=article&Itemid=53&id=2523).

<sup>20</sup> Robert Costanza is een van de oprichters van Ecological Economics en schreef in 1997 een ophefmakend artikel in het tijdschrift Nature. De titel was: “Pricing Nature”.

<sup>21</sup> Verenigde Naties, World Economic and Social Survey 2011.

<sup>22</sup> Volgens de berekeningen van het Potsdam Institute en van de NGO Carbon Tracker. De wereldeconomie heeft in 2011 reeds een derde van het koolstof budget van 886 gigaton koolstofdioxidegas gebruikt. Het gaat om de hoeveelheid koolstofdioxide die mag worden gebruikt in de periode 2000-2050 om een kans te hebben onder de 2°C temperatuurstijging te blijven. Wat nu overblijft is nog slechts 565 gigaton CO<sub>2</sub>. De bewezen voorraden fossiele brandstoffen in handen van publieke, private en staatsbedrijven vertegenwoordigen een emissie van 2.795 gigaton CO<sub>2</sub>, het viervoudige.

of behoren aan niemand toe en ze kunnen niet in monetaire termen gemeten worden. Indien men rente zou uitkeren aan hun bezitters, dan zou dit een nieuw actieterrein zijn voor het financieel kapitaal maar dat lost geenszins het probleem van het scheppen van nieuwe waarde op.

De “groene economie” vormt dus helemaal geen brug naar “duurzame ontwikkeling”. In de komende decennia zal het hart van het productie apparaat, ondanks de dringendheid van het probleem, blijven bestaan uit de lobby's van de fossiele brandstoffen en van de sectoren die afhangen van olie. De petrochemie zal een sleutelrol blijven spelen en ze zal een zware ecologische impact blijven hebben. Hiernaast kan zich een groene kapitalistische sector ontwikkelen – de UNEP en het IAE rekenen hier ook kernenergie, agrobrandstoffen en “schone steenkool” bij – op voorwaarde dat staten hen steunen met privatiseringen en subsidies.

Het rapport van de UNEP over de groene economie zegt dit zonder omwegen: “de onderwaardering, het slechte beheer en uiteindelijk het verlies” van “de ecologische diensten” worden “meegetrokken door hun economische onzichtbaarheid” die voortvloeit uit het feit dat het “voornamelijk om publieke goederen en diensten” gaat. “De financiële sector en het investeren van hun miljarden dollars zijn in staat de voornaamste financiering hiervan te realiseren. (...)”. Maar de winstvoet is niet groot genoeg zodat “publieke financiering essentieel is om met de transformatie van de economie te kunnen starten”.

Hoezo publieke financiering? Maar waar zou dat geld vandaan kunnen komen nu staten gebukt gaan onder zware schulden? De UNEP ontwijkt de vraag niet: men moet niet zoeken naar een compromis tussen het ecologische en het economische maar er moet een “goede economische benadering” worden gezocht. Dit betekent dat “de hervormingen die nodig zijn om het potentieel van productie en werkgelegenheid in een groene economie te openen” een “nieuwe motor en niet een rem op de groei” betekenen. Het is duidelijk, de neoliberale politiek tegen de wereld van de arbeid, de jongeren, de vrouwen, de kleine boeren en de inheemse volkeren moet dus nog versterkt worden.

Twee eeuwen na zijn ontstaan wil een ziek kapitalisme dat kreunt onder de schulden, opnieuw aan de mensheid een globale remake van de “enclosures” opleggen terwijl ook de andere ecologische en sociale misdaden verder gaan. Dit is eenvoudigweg het gevolg van de productivistische logica van dit systeem dat “de twee enige bronnen van rijkdom” – de Aarde en de arbeider – uitput ” en deze opoffert op het altaar van de winst. Maar het pessimisme van de rede sluit het optimisme van de wil niet uit. Zoals François Chesnais noteert, het samengaan van de economische met de ecologische crisis scheidt nieuwe mogelijkheden voor een groeiend ecosocialistisch bewustzijn en ecosocialistische strijd. Het is in dat kader en met het zich opnieuw collectief toe-eigenen van de natuurlijke rijkdommen, dat er een nieuwe cultuur kan ontstaan van de relaties tussen de mensheid en haar milieu, “op basis van onze inschakeling in de wereld en niet een loskomen ervan”.

## **Geciteerde auteurs en werken:**

Ester Boserup, "The Conditions of Agricultural Growth: The Economics of Agrarian Change under Population Pressure.", London, G. Allen and Unwin, 1965; Chicago: Aldine, 1965. 124 pp.

Rachel Carson, "Dode Lente", 1964, 1972

François Chesnais, "Écologie, lutttes sociales et projet révolutionnaire pour le 21e siècle", in "Pistes pour un anticapitalisme vert" (coord. Vincent Gay), Syllepse, 2010

Barry Commoner, "The Poverty of Power. Energy and the Economic Crisis", New York : Random House, 1976. ISBN 978-0-394-40371-7

Jean-Paul Deléage, Daniel Hémerly et Jean-Claude Debeir, "Les servitudes de la puissance", Flammarion, 1992

Jared Diamond, "Ondergang. Waarom zijn sommige beschavingen verdwenen en hoe kan de onze haar ondergang voorkomen?", Utrecht: Het Spectrum, 2005

Jean Dorst, "Avant que nature meure", Delachaux et Niestlé, 1965

Paul en Anne Ehrlich, "De Bevolkingsexplosie", ISBN 9789020419900

Jacques Ellul, "Le Système technicien", Calmann-Lévy, 1977

John Bellamy Foster, "Vulnerable Planet. A short economic History of the Environment", Monthly Review Press, 1999

John Bellamy Foster, "Marx's Ecology. Materialism and Nature", Monthly Review Press, 2000

Jean-Baptiste Fressoz, "L'apocalypse joyeuse", Seuil 2012

Eduardo Galeano, "De aderlating van een continent", Van Gennep/Novib, 1991

Tim Ingold, "The Perception of the Environment. Essays on Livelihood, Dwelling and Skill", Routledge, 2000

Hans Jonas, "Het principe verantwoordelijkheid", IJzer, 2011

Joel Kovel, Michael Löwy "An Ecosocialist Manifesto", 2001, <http://www.europe-solidaire.org/spip.php?article2278>

André Lebeau, "L'engrenage de la technique", Gallimard, 2005

James Lovelock, "Gaia: A New Look at Life on Earth", 1979, Oxford University Press

Ernest Mandel, "Long Waves of Capitalist Development. A Marxist Interpretation", Verso, 1995

John McNeil, "Something New Under the Sun: An Environmental History of the Twentieth-Century World", W.W. Norton & Company, 2000

United Nations Environment Programme (UNEP), "Towards a Green Economy", 2011

Daniel Tanuro, "L'impossible capitalisme vert", La Découverte, 2010

Daniel Tanuro, "Marxisme, énergie et écologie: l'heure de vérité" in "Pistes pour un anticapitalisme vert" (coord. Vincent Gay), Syllepse, 2010

Peter Westbroek, "Dynamiek van de Aarde", Contact, 1992



## **Ecosocialistisch lezen**

In het Nederlands is er zeer weinig over ecosocialisme geschreven of vertaald. Een belangrijk en zeer leesbaar boek is 'De mythe van de groene economie, valstrik, verzet, alternatieven', van Anneleen Kenis en Matthias Lievens, EPO, Uitgeverij Jan van Arkel.

Onze Vlaamse zusterorganisatie bracht in november 2008 een themanummer van 50 pagina's uit van Rood onder de titel "Verander de wereld, niet het klimaat" helemaal gewijd aan de klimaatverandering.

In de serie 'Europa in de praktijk' bracht het comité Ander Europa twee brochures uit waarin vanuit een ecosocialistisch perspectief gekeken wordt naar respectievelijk de energie en de klimaat politiek van Europa. "Europa en de klimaatbeheersing, het sprookje van de emissiehandel". En Europa en de energievoorziening, fossiele brandstoffen en kernenergie: grote gevaren voor mens en klimaat.

Deze uitgaven zijn via de webwinkel van Grenzeloos te bestellen. Daarnaast zijn er op de Grenzeloos site een groot aantal artikelen te vinden.

In het Engels zijn er met name door Monthly Review Press in New York een grote hoeveelheid interessante boeken uitgebracht. De website 'climate and capitalism' <http://climateandcapitalism.com> is een interessante bron van informatie. Zij hebben ook een lijstje van tien essentiële artikelen en vijf boeken op de site staan.



## ***Grenzeloos geschriften***

- \* Vakbondswerk aan de basis
- \* De strijd voor een echt nieuwe vakbeweging
- \* Links en de Syrische revolutie
- \* Wat is ecosocialisme?
- \* Democratisering van de economie

# Wat is ecosocialisme?

Ecosocialisme is een internationale politieke stroming die strijdt tegen de ecologische rampen die zich op dit moment op onze planeet voltrekken en die ons in de toekomst bedreigen. Ecosocialisten gaan er daarbij van uit dat die ecologische rampen nauw samenhangen met het functioneren van het kapitalisme en dat het behoud van een gezond milieu op onze planeet onverenigbaar is met de kapitalistische logica. Ecosocialisten realiseren zich dat het op gebruik van fossiele energie gebaseerde economische en maatschappelijke systeem vervangen moet worden door een systeem gebaseerd op duurzame energie. En dat daarbij geen enkele levenssfeer onberoerd kan blijven. Een beter leven, met minder materiële consumptie, duurzame gebruiksgoederen, meer vrije tijd door een drastische verkorting van de arbeidstijd, meer aandacht en tijd voor cultuur en menselijke relaties, het terugdringen van de kloof tussen arm en rijk op wereldvlak, dat zijn allemaal elementen van de maatschappij waar ecosocialisten zich voor inzetten.

De kern van deze brochure wordt gevormd door een tekst van Daniel Tanuro met de titel “De ontwikkelingsfasen van de kapitalistische ecologische crisis”. Hierin behandelt hij de relatie tussen kapitalisme en ecologie in een historische context.



[redactie@grenzeloos.org](mailto:redactie@grenzeloos.org)